

*Максим Еслан
студент 3 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету
імені Івана Франка*

Науковий керівник: к.і.н., старший викладач Маркевич О.В.

«Західнорусизм» в білоруській історіографії

Проблематика білоруського національного руху та формування сучасної білоруської нації є не лише предметом наукового зацікавлення, а й актуальним політичним та суспільним питанням. Особливістю міжслов'янського прикордоння є близькість сусідніх етносів і, як наслідок, альтернативність побудови державності та нації.

Звернення до трактування суспільно-резонансної проблематики західнорусизму дозволяє вияснити контекст, неоднорідність і траєкторію розвитку білоруської історичної науки [1].

Західнорусизм – ідейна течія, що почала формуватись в період релігійно-національної дискримінації населення Західної Русі – сучасних українських та білоруських земель. З кінця XVI ст. західнорусизм формувався як суспільний і інтелектуальний рух в середовищі православних братств, общин, духовенства і дворянства під дією експансії католицизму, колонізації, об'єднання православної церкви з римо-католицькою. Його прибічники відстоювали своє право на свободу віросповідання і самоідентифікацію як руських людей [3].

Її засновником вважають єпископа Й. Семашка. Витоки течії сягають XVIII ст., часів занепаду Речі Посполитої. Посилення суперечностей між уніатами та католиками, наміри Польщі та Ватикану ліквідувати унію, посилення ополячення спричинило у білоруського православного та уніатського духовенства прагнення спертися на схід, на Росію, в надії з її допомогою зберегти і зміцнити свою релігію. Ідеологічну цілісність і стрункність течії «західнорусизму» надав виходець з Білорусії, професор Санкт-Петербурзької духовної академії М. Коялович. В його працях входження Білорусії до складу Російської імперії відображалось як результат діяльності місцевих феодалів, ієрархів православної церкви та російської влади. Характер народних повстань визначався як виключно релігійний, антикатолицький. Керівна роль в них відводилась служителям православної церкви, феодалам. Назви «Білорусія», «білоруський народ» не вживалися, натомість фігурували терміни «Західний край», «Північно-Західний край», «Литва» [3].

В працях проводилась думка про історичні права Російської імперії на Білорусію, що спиралися на спільну боротьбу білоруських феодалів, православної церкви, російського царизму із зовнішніми ворогами. Саме завдяки цьому, вважав М. Коялович та його однодумці, вдалось врятувати Білорусію від зазіхань Польщі та католицької церкви, а раніше – від німців і татар. Працям притаманна апологія білорусько-російської єдності та православ'я. Прихильники «західнорусизму» стверджують, що Білорусія

надто слабка для створення самостійних шляхів політичного, економічного та культурного розвитку, через те, що в минулому «розтратила свої сили». Течія «західнорусизму», немовби із середини білоруського суспільства, підтримувала офіційну російську історіографію, що розглядала Білорусію як частину «Північно-Західного краю Росії», а білорусів, як одне з племен єдиного російського народу. М. Коялович – автор багатьох праць, зокрема: «Литовська церковна унія», «Читання про церковні західно-російські братства», «Лекції з історії Західної Росії», «Історія західно-російських уніатів старих часів». Слід зазначити, що він виокремлював білоруські елементи з історії держав, до складу яких в різні часи входила Білорусія. Всі праці написані на значній джерельній базі, деякі з джерел він вперше ввів в науковий обіг, підготував до публікації збірники документів [3]. В працях М. Кояловича знайшла відображення концепція «Золотого віку» – часу перебування Білорусії в складі Литовської держави, як найкращого за всі часи її існування.

Вже в 1864 р. термін «західнорусизм» піддав критиці М. Костомаров. Він рішуче виступив проти того, що М. Коялович відносив українське і білоруське плем'я до особливої групи західно-руського народу на відміну від російського, який вважав ближчим до білоруського [1].

В умовах радянської білорусизації 1920-х рр. західнорусизм зазнав гонінь як тип ідентичності, що служить перешкодою для національної консолідації білорусів. А. Цвікевич писав: «Під «західнорусизмом» ми розуміємо ту течію в історії суспільної думки в Білорусії, яка вважала, що Білорусія не є країною з особливою національною культурою і тому не має права на незалежний культурний і політичний розвиток. Вона є в культурному і державному відношенні частиною Росії і тому має розглядатись як одна з її складових частин. В подальшому обговорення проблематики західнорусизму в Радянському Союзі практично не велось.

До цього питання звернулись білоруські історики-емігранти, в роботах яких можна було знайти позитивні оцінки його лівого крила, що не загрожувало етнокультурним особливостям Білорусії. Ю. Витьбич підкреслював, що західнорусизм ніколи не був однорідною течією: «Якщо праве крило складали політики, які при підтримці царської влади видавали газети та журнали... ліве крило складали вчені, які друкувались майже виключно за свій кошт». До лівого крила він відніс А. Сапунова, Е. Романова, М. Довнар-Запольського. Відмічалось також, що «Сапунову, Романову та іншим варто було зробити лише крок, щоб влитися в білоруський національно-визвольний рух, але зробити його вони були не здатні»[2].

В 1992 р. на конференції «Формування і розвиток національної самосвідомості білорусів» А. Кавко охарактеризував західнорусизм як глибину національного падіння білорусів.

В 1995 р. один з головних фундаторів «національної концепції історії» М. Бич описав 1905-1917 рр. як принципово важливий період в історії західнорусизму. Відзначив, що саме в цей час проходить більш виразне розмежування між західнорусистами політиками і вченими, які по різному

відносились до білорусів-католиків. Якщо для М. Кояловича православ'я було обов'язковим етнокультурним атрибутом, то відомі вчені того часу цього переконання не розділяли.

Пізніше утвердився «методологічний гібрид» - результат схрещення марксистсько-ленінсько-сталінського вчення з «модернізованою російською великодержавницькою концепцією історії Білорусі, близькою до «західнорусизму».

В 1990-х рр. режим Лукашенко, орієнтуючись на зближення з Росією, взяв західнорусизм під свій захист. Я. Терещенок виступив проти ототожнення білоруської ідеї з «націонал-сепаратистами». Він нагадував: «Працею прибічників «західнорусизму» були закладені підвалини наукової білоруської історіографії, філології, фольклористики. Саме не цьому фундаменті існує сучасна гуманітарна білоруська наука» [1].

В опублікованій в 2006 р. в Вільнюсі книзі головного редактора опозиційного білоруського журналу «Архе», В. Булгакова зазначено: «В рамках західнорусизму... вперше в історії білоруси були опізнані в модерному етнічному значенні... Історично західнорусизм не був суперником білоруського націоналізму – останній виникає значно пізніше на ґрунті, сформованому західноруськими ідеологами, які звершили безпрецедентну іновацію, наповнивши категорію «Білорусь» етнокультурним змістом.»

В історіографії феномену західнорусизму концептуальне значення має розмежування її взаємовиключних ідентичностей. На його оцінку головним чином впливає та обставина, що саме в його лоні історично склався новий корпус білорусознавчих текстів, що свідчать про самотність білорусів. Апеляція до західнорусизму дозволяє помітно розширити соціокультурну базу білоруського націє будівництва.

Список використаної літератури:

1. Булгаков В. История белорусского национализма / В. Булгаков. – Вильнюс., 2006. – С. 154-160.
2. К типологии историографических ситуаций на постсоветском пространстве (Украина и Белоруссия) / Гуманитарные чтения РГГУ-2009. Россияведение. Общественные функции гуманитарных и социальных наук / науч. ред. Л.Е. Горизонтов. – М.: 2010. – 256 с.
3. Коукель І. Уводзіні. Криніці. Гістарыяграфія праблеми Гістарыя Беларусі: з 1795 да Вясна 1917 р. / І. Коукель, І. Крень, І. Соркіна. – Мінск, 2001. – 198 с.